

УДК: 378.937 + 371.03

DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-4-28>

Тетяна Юрївна Осипова,
доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

МУЛЬТИПЛІКАТИВНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті розглянуто підходи сучасних науковців до визначення сутності професійного становлення майбутніх учителів. Визначено педагогічні умови зазначеного процесу (створення сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській групі, вмотивування майбутніх учителів до прийняття власної професійної позиції, забезпечення педагогічного наставництва в професійному становленні майбутніх учителів). Подано результати експериментальної роботи, що доводять мультиплікативний ефект упровадження в освітній процес педагогічного ВНЗ визначених педагогічних умов професійного становлення майбутніх учителів.

Ключові слова: професійне становлення, майбутні вчителі, педагогічні умови, мультиплікативність, соціально-психологічний клімат, професійна позиція, педагогічне наставництво.

Постановка проблеми

Соціально-політичні та економічні перетворення, що відбуваються сьогодні в державі, інтеграція України в Європейський освітній простір передбачають реформування системи підготовки фахівців у вищій школі в контексті Болонського процесу.

Пріоритетність удосконалення процесу підготовки майбутніх учителів з метою прискорення інтеграції України в Європейський освітній простір визнана на державному рівні, про що наголошено в нормативних документах у галузі освіти: Конституції України, Законах України «Про освіту» (2015 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.) тощо. Зокрема, одним з основних завдань Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року визначено побудову ефективною системи національного виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, забезпечення фізичного, морально-духовного, культурного розвитку дитини, формування соціально зрілої творчої особистості, громадянина України і світу, підготовка молоді до свідомого вибору сфери життєдіяльності, що передбачає розробку цілісної системи виявлення та психолого-педагогічного супроводу обдарованої молоді, забезпечення створення умов для її розвитку, соціалізації та подальшого професійного зростання.

Зауважимо, що проблеми професійного становлення майбутніх учителів постійно перебувають в центрі уваги науковців, зокрема досліджуються такі аспекти: методологічні основи сучасної філософії освіти (В. Андрущенко, Г. Васянович, І. Зязюн, В. Кремень, Г. Щедровицький та ін.) шляхи і методи професійного становлення учителів (О. Абдуліна, Ю. Бабанський, В. Загвязинський, В. Кан-Калік, Н. Кічук, З. Курлянд, І. Підкасистий, В. Сластьонін та ін.); формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності (І. Богданова, А. Линенко, Л. Михайлова, Р. Хмелюк та ін.); різні аспекти адап-

тації вчителя до професійної діяльності (О. Мороз, А. Семез, А. Сманцер та ін.); проблеми формування професійної ідентичності вчителя (М. Абдуллаєва, О. Єрмолаєва, М. Кліщевська, Д. Леонтьєв, О. Романишина, В. Сафін, Л. Шнейдер та ін.).

Мета дослідження – визначити сутність професійного становлення майбутніх учителів й експериментально перевірити педагогічні умови зазначеного процесу.

Методи дослідження

Для досягнення зазначеної мети використано загальнонаукові методи теоретичного рівня: аналіз наукової літератури, узагальнення одержаної інформації, а також методи емпіричного рівня: цілеспрямоване спостереження, бесіди, дискусії, тренінги, рольові ігри, проекти тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження

Професійне становлення молодих спеціалістів – це процес, який сприяє досягненню оптимального співвідношення між комплексом вимог, які ставляться до професії вчителя в цілому, їх реалізацією в педагогічній діяльності професіоналів-початківців в умовах освітнього простору, і який передбачає професійну соціалізацію особистості через потребу в самореалізації та самоосвіті. Зазначимо, що професійне становлення педагога розглядається науковцями по-різному, а саме: як безперервний процес набуття особистістю професійної компетентності, що виражається в саморозвитку та самореалізації в педагогічній діяльності (І. Алексєєва); як свідома діяльність людини, котра обрала професію вчителя (адже у професійному становленні особистості все залежить від ставлення до професії, рівня особистої відповідальності за неї, за себе як працівника (Є. Пассов)); як ланка в системі неперервної освіти, органічно пов'язана з періодом навчання у виші і подальшим організованим підвищенням його кваліфікації (С. Вершловський). Процес професійного становлення вчителів, за твердженням

Е. Карпової, насамперед орієнтує їх на створення прототипів, моделей професійної діяльності. У цьому процесі формуються аналітичні й дослідницькі вміння та навички; створюється цілісна картина педагогічного процесу і розуміння реальних можливостей учителя в його зміні; формується професійна свідомість та педагогічне мислення, засвоюються методологічні підходи і способи постановки й вирішення професійно-педагогічних завдань.

Дещо по-іншому трактує поняття професійного становлення особистості К. Левітан, зауважуючи, що це передусім процес вирішення професійно значущих, соціально детермінованих, дедалі більш ускладнювальних завдань – пізнавальних, морально-етичних та комунікативних, у процесі чого вчитель оволодіває необхідним комплексом пов'язаних з його професією ділових та моральних якостей. Отже, професійне становлення особистості вчителя, на думку вченого, – це вдосконалення способів її включення в педагогічну роботу, здатність реалізувати себе в ній [5, с. 50].

У дослідженні дотримуємося визначення С. Петрусенка, який розглядає професійне становлення особистості майбутнього вчителя як процес його входження у професійну діяльність, у ході якого відбувається привласнення ролі вчителя, формується його професійна позиція й визначаються шляхи само-реалізації в подальшій педагогічній діяльності [9, с. 8].

Професійне становлення майбутніх учителів розпочинається в процесі їхнього навчання в педагогічному виші. На нашу думку, зазначеному процесу сприяють певні педагогічні умови, а саме: створення сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській групі, вмотивування майбутніх учителів до прийняття власної професійної позиції, забезпечення педагогічного наставництва в професійному становленні майбутніх учителів.

Експериментальна робота з упровадження педагогічних умов здійснювалася зі студентами (факультети: фізико-математичний (ЕГ-1), іноземних мов (ЕГ-2), фізичного виховання (ЕГ-3), філологічний) Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». При цьому на трьох факультетах реалізовувалась одна з умов, а на філологічному факультеті – всі визначені нами педагогічні умови. Метою експерименту було визначення впливу кожної з умов на професійне становлення студентів.

У першій групі (ЕГ-1) впроваджувалася педагогічна умова «створення сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській групі». Вибір означеної умови зумовлений тим, що головне завдання викладача в роботі зі студентами – розкрити особистість вихованця. Це здійснюється лише в процесі спілкування, яке будується в сприятливій для цього атмосфері. Відомо, що ставлення до викладача студенти часто переносять на предмет, що вивчається. Отже, в процесі навчання важливо так будувати викла-

дання, щоб увійти в контакт зі студентом, зацікавити його, перетворити з об'єкта навчання і виховання на суб'єкт.

За визначенням В. Шепеля, психологічний клімат – це емоційне забарвлення психологічних зв'язків членів колективу, що виникає на основі їхньої близькості, симпатії, збігу характерів, інтересів, схильностей. Я. Коломинський уважав, що клімат відносин між людьми складається із трьох кліматичних зон – соціальний клімат, тобто клімат суспільних відносин, моральний клімат – клімат моральних цінностей колективу, психологічний клімат – неофіційні відносини, які складаються між учасниками групи, зона дії цього клімату значно локальніше, а отже важливіше за соціальний і моральний клімат [4, с. 120].

На нашу думку, процес професійного становлення, який протікає в позитивній атмосфері, створює сприятливі умови для розвитку і формування професійно й особистісно значущих якостей студентів, набуття ними необхідних для подальшої педагогічної діяльності психолого-педагогічних і фахових знань, умінь та навичок, формуванню світогляду, педагогічних цінностей тощо.

Соціально-психологічний клімат колективу студентської групи – це узагальнена характеристика всього внутрішнього оточення, що виявляється в поведінці і міжособистісних стосунках між основними суб'єктами навчального процесу. Основними показниками сприятливого соціально-психологічного клімату виступають характер відносин між студентами, викладачами і студентами, студентами і керівництвом вишу, викладачами. Він виражає загальний настрій та ступінь задоволеності студентами організацією навчального процесу, відносинами з іншими студентами та загальним рівнем організованості у ВНЗ [1, с. 25].

Для сприятливого соціально-психологічного клімату, за Б. Ломовим (і ми цілком поділяємо його твердження), властиві: переважання творчого, професійного настрою протягом дня навчання; почуття групової згуртованості та товарищескості; високий рівень підготовки студентів; гарні взаємозв'язки між викладачами і студентами; рівномірність розподілу об'єму навчання та навантаження на кожного студента групи; своєчасність та об'єктивність вирішення конфліктних ситуацій; справедливість в оцінці діяльності студентів групи, а також розподіл винагороди; використання можливостей неформального лідерства для розв'язання навчальних та виховних задач; критика й самокритика; колективне обговорення варіантів важливих рішень, що приймаються; цілковита згода надати допомогу товаришам [7, с. 65].

До структури соціально-психологічного клімату Н. Щуркова відносить ставлення членів групи до Людини, справи, що виконується, до групи в цілому, до самого себе, подій, що відбуваються у групі, до керівника, соціальних цінностей тощо. При цьому науковець зазначає, що сприятливим є той клімат, коли особистість відчуває себе захищеною, «прийма-

тою» групою, має можливість і прагнення позитивно виявити своє «Я», активно вступає в діяльність та спілкування, а, отже, інтенсивно розвивається [11, с. 98].

Зазначена умова педагогічна умова реалізовувалася за допомогою індивідуальної роботи з майбутніми вчителями (бесіди, анкетування, дискусії тощо); залучення студентів до організації і проведення колективних творчих справ, традиційних виховних заходів, організації вечорів відпочинку, капусників тощо.

За результатами впровадження педагогічної умови «створення сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській групі» в ЕГ-1 на прикінцевому етапі дослідження достатнього рівня професійного становлення досягли 31,7% студентів (було 18,5%), задовільного рівня – 47,1% респондентів (було 45,2%), на низькому рівні залишилося 21,2% майбутніх учителів (було 36,3%). Тобто визначена педагогічна умова сприяла позитивній зміні в рівнях професійного становлення майбутніх учителів.

Інша педагогічна умова «вмотивування майбутніх учителів до прийняття власної професійної позиції» впроваджувалась у другій групі (ЕГ-2). Вибір цієї умови зумовлений тим, що лише обравши певну професійну позицію, майбутній учитель-філолог зможе самореалізуватися у своїй професії, а також допомогти самовизначитися і самореалізуватися своїм вихованцям, що, у свою чергу, вимагає набуття студентами знань щодо специфіки майбутньої професії, наявності позитивної мотивації до її здійснення, творчого потенціалу. Мотивація професійної діяльності як домінанта мотиваційної сфери особистості студента визначає особливості його професійного становлення, зумовлюючи набуття ним професійно важливих знань і вмінь. Узагальнюючи наявні напрями вивчення мотивації професійної педагогічної діяльності, автор визначає її як сукупність внутрішніх та зовнішніх сил, які спонукають педагога до професійної діяльності, задають їй певну спрямованість, визначають її форму, тривалість та інтенсивність [6, с. 8].

Досліджуючи проблематику професійної позиції, Є. Рогов виокремлює дистанційну, «рівневу» та кінетичну, які, на нашу думку, можливо віднести й до професійної позиції майбутнього вчителя.

Перша позиція – дистанційна, тобто визначення духовної відстані між суб'єктами взаємодії, що характеризується трьома основними ознаками: «далеко», «близько», «поруч». Дистанція «далеко» означає відсутність щирості у взаєминах, формальне виконання своїх обов'язків. Педагог, який обрав дистанцію «близько», – це друг своїх учнів, який реалізує разом із ними творчі задуми. Дистанція «поруч» передбачає поважливе ставлення до учнів, неформальне ставлення до своїх професійних обов'язків, прийняття інтересів, сподівань вихованців як своїх власних.

Друга позиція – «рівнева» – що характеризує ієрархічний зв'язок педагога і вихованців у їхній взаємодії, тобто це прихильність суб'єктів відносно один

до одного «по вертикалі»: «під», «над», «нарівні». Для положення «над» характерним є адміністративний тиск на вихованця, оскільки «він малий, недосвідчений, недотепний». Положення «під» – це схиляння перед природою дитинства, боязнь втручання у процес розвитку дитини; найчастіше такий педагог перетворюється в обслуговуючий персонал, потурає будь-якому капризу дитини. Положення «нарівні» – це визнання Людини і в дитині, і в педагога; при цьому характерною є взаємна повага особистості з обох боків. Тільки у виняткових випадках педагог дозволяє собі зайняти позицію «над», тобто підпорядкувати собі волю вихованця в силу відповідальності та досвіду дорослого.

Третя позиція – кінетична («кінетика» – рух) – передбачає стан людини відносно іншого у спільній діяльності, у спільному русі до мети: «попереду», «позаду», «разом». Позиція «попереду» визначає авангардну роль педагога, тобто він веде за собою своїх вихованців. Роль веденого виражається характеристикою «позаду». «Разом»: обидва суб'єкти виробляють стратегію спільних дій для досягнення спільної мети [10, с. 289].

Професійну позицію вчителя розуміємо як інтегративну характеристику його особистості, що характеризується усвідомленістю значущості педагогічної діяльності, необхідних знань, умінь, навичок її здійснення, а також сформованістю певного світогляду, ціннісних орієнтацій, особистісних якостей, що сприятимуть її виконанню на високому професійному рівні [8, с. 221]. У професійній позиції майбутнього вчителя виявляється його особистість, характер соціальної орієнтації, тип громадянської поведінки і діяльності.

У педагогічному обігу, зазначає М. Казанджива, функціонують п'ять рівнів сформованості професійної позиції педагога-вихователя: 1) позавиховний, сутністю якого є заперечення сенсу виховання; 2) нормативний, що передбачає лише виконання інструкцій; 3) технологічний, метою якого є впровадження нових форм роботи; 4) системний, згідно з яким забезпечується оптимальне педагогічне спілкування на основі єдності стилю і цілей; 5) концептуальний, змістом якого є не тільки професійні, але й особистісні стратегії вчителя. Саме цей рівень, наголошує дослідниця, і є метою професійної діяльності, за якої формується самостійність і довільність професійної поведінки. І саме сформована педагогічна позиція забезпечує адекватний меті професійної діяльності вибір одного з варіантів співробітництва з учнями у вигляді «нової системи» [3].

Під час реалізації зазначеної педагогічної умови студенти формулювали власне педагогічне кредо (символ віри, переконання) з позиції вчителя, писали твори-роздуми «Мій ідеал учителя», «Я і моя професія», «Професійний портрет учителя», «Моя професійна роль». Також із майбутніми вчителями-філологами проводилися рольова гра «Педагогічна позиція вчителя», різноманітні вправи («Я-Ти-повідомлення», «Ва-

вилонська вежа», «Живі руки», «Відповіді без слів», «Розшифруй», «Мовчазні прислів'я», «Жива картина») тощо. В межах самостійної роботи студентам було запропоновано «побудувати» п'єдестал «учителя», що відображав би їхню професійну позицію в майбутній педагогічній діяльності.

Унаслідок реалізації зазначеної педагогічної умови в ЕГ-2 на прикінцевому етапі експерименту було виявлено, що достатнього рівня професійного становлення досягли 33,7% студентів (було 16,0%), задовільного рівня – 44,3% респондентів (було 39,4%), на низькому рівні залишилося 22,0% майбутніх учителів (було 44,6%). Тобто впровадження педагогічної умови «мотивування майбутніх учителів до прийняття власної професійної позиції» також позитивно вплинуло на професійне становлення майбутніх учителів у процесі навчання в педагогічному виші.

Наступна педагогічна умова «забезпечення педагогічного наставництва в професійному становленні майбутніх учителів» впроваджувалась в ЕГ-3. Зазначимо, що функції педагогічного наставництва у вищій школі покладаються переважно на кураторів студентської групи, завдання діяльності якого змінюються від курсу до курсу. Так, на молодших курсах куратор сприяє успішній адаптації студентів до нових умов, розвитку вміння організовувати власну навчальну діяльність, а також сприяє формуванню колективу студентської групи. До середини навчання може спостерігатися зниження інтересу до отримуваної спеціальності, тому до завдань куратора входить профілактика емоційного вигорання студентів, підтримка інтересу до спеціальності. Четвертий курс є завершальним у плані формування професійних якостей, отже, куратор націлює студентів на працевлаштування, планування кар'єри й розвиток соціально-особистісних якостей.

Розглядаючи наставництво як умову професійної підготовки бакалаврів педагогічної освіти, К. Бевз зауважує, що наставник у співпраці зі студентами сприяє засвоєнню ними теоретичних знань, допомагає правильно застосовувати їх на практиці, розробляє індивідуальний маршрут розвитку в професії, враховує індивідуальні особливості особистості, надає консультаційну допомогу, розробляє програму додаткових занять із застосуванням різноманітних форм роботи (тренінги, семінари, майстер-класи, ділові ігри) з актуальних і проблемних питань бакалаврів педагогічної освіти, що дозволяє зробити процес підготовки більш ефективним. Важливим, на її думку, є те, що організація наставництва у вищому навчальному закладі сприяє розвитку професійної спрямованості студентів, яка розуміється як сукупність усталених мотивів, що орієнтує діяльність особистості, первинного досвіду в обраній сфері, рефлексії своєї готовності до оволодіння обраною професією [2, с. 9].

Забезпечення педагогічного наставництва сприяє створенню необхідних умов для вільного розвитку особистості студента, його мислення і загальної куль-

тури шляхом залучення до різноманітних видів творчої діяльності (науково-дослідної, технічної, культурно-просвітницької, громадської, оздоровчо-спортивної, правоохоронної та ін.); збагаченню естетичного досвіду студентів шляхом участі їх у відродженні забутих та створенні нових національно-культурних традицій регіону, міста, вищого навчального закладу, розвитку творчих здібностей студентів тощо.

На підставі вищезазначеного, в аспекті дослідження наставник – це досвідчений авторитетний викладач, консультант, координатор особистісного зростання та професійного самовизначення студентів, який у межах освітнього простору вищого навчального закладу надає їм педагогічну підтримку. Педагогічне наставництво розуміємо як систему суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, що ґрунтується на актуалізації наставником життєвого і професійного досвіду, його педагогічній підтримці в розвитку духовно-моральної сфери особистості студента, і передбачає створення сприятливих умов для самоусвідомлення ним власного «Я», самоактуалізації, самореалізації і самовдосконалення за власною освітньою траєкторією розвитку [8, с. 85-86].

Формами і методами реалізації зазначеної педагогічної умови виступили: педагогічна техніка «Колаж» із тем «Особистість учителя: можливості саморозвитку», «Харизматичні якості вчителя», «Шляхи запобігання професійним деформаціям»; ділова гра «Педагогічні дебати», рольові ігри «Мій імідж – моя візитівка», «Діалог». Відпрацювання вмінь відбувалось у процесі проведення вправ «Моя професійна роль», «Відверті думки», «Коло іміджу», «Метафора», «Автопортрет», «Емоційний діалог», «Я в тобі впевнений...», «Надання підтримки», «Ти молодець тому, що...», «Відвертість» тощо.

Для самостійної роботи майбутнім учителям було запропоновано інтерпретувати афоризми відомих педагогів про вчителя, розробити власну індивідуальну траєкторію розвитку, проекти з різних напрямів виховання: національного («Свято української пісні», «Берегиня», «Калинова рідна мова»), полікультурного («Фестиваль культур народів світу»), морального («Доброта – краса людської душі», «Життєве кредо», «Ти живеш серед людей», «Мандрівка в країну Ввічливих»), естетичного (КВК «У світі мистецтва», «Танцювальний калейдоскоп», «Чарівні звуки музики», «Застигла мить», «Картинна галерея», «Усе життя – театр»), фізичного («Здорова людина – здорова нація, «Шляхами козацької слави», «Скажімо «ні» шкідливим звичкам»), що стали основою проведення виховних заходів під час проходження педагогічної практики.

За результатами реалізації в ЕГ-3 педагогічної умови «забезпечення педагогічного наставництва в професійному становленні майбутніх учителів» на достатньому рівні професійного становлення було зафіксовано 35,9% студентів (було 19,4%), на задовільному рівні – 44,9% (було 46,7%), на низькому рівні

залишилося 20,2% майбутніх учителів (було 33,9%). Як свідчать одержані дані, впровадження в освітній процес зазначеної педагогічної умови сприяло досягненню більш результативних змін у професійному становленні майбутніх учителів.

На філологічному факультеті (ЕГ-4) реалізувалися всі зазначені педагогічні умови (створення сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській групі, вмотивування майбутніх учителів до прийняття власної професійної позиції, забезпечення педагогічного наставництва в професійному становленні майбутніх учителів). На прикінцевому етапі експерименту було з'ясовано, що впровадження всіх визначених педагогічних умов в ЕГ-4 сприяло досягненню значно вищих результатів у професійному становленні майбутніх учителів, порівняно з одержаними

даними в інших групах. Так, достатнього рівня досягли 47,3% студентів (було 17%), задовільного рівня – 43,8% (було 39,6%), на низькому рівні залишилося 8,9% (було 42,9%).

Висновки

Підсумовуючи, доходимо висновку, що одержані дані в ЕГ-4, в якій впроваджувалися всі визначені педагогічні умови, виявилися більш результативними, порівняно з іншими групами, де реалізовувалися лише одна з педагогічних умов. Це свідчать про мультиплікативність (тобто перетин, взаємодія, взаємодоповнення) педагогічних умов. Відтак, комплексне впровадження визначених педагогічних умов в освітній процес вищого педагогічного навчального закладу дає мультиплікативний ефект їх впливу на професійне становлення майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аникеева Н. П. Психологический климат в коллективе / Н. П. Аникеева. – М. : Просвещение, 1989. – 224 с.
2. Бевз Е. В. Наставничество как условие профессиональной подготовки бакалавров педагогического образования / Е. В. Бевз // Среднее профессиональное образование. – 2011. – № 9. – С. 8-10.
3. Казанджиева М. С. Професійна позиція сучасного педагога як чинник гуманістичної освіти / М. С. Казанджиева. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/1027169/>.
4. Коломинский Я. Л. Психология взаимоотношений в малых группах : [учеб. пособие] / Я. Л. Коломинский. – [2-е изд., доп]. – Минск : ТетраСистемс, 2000 – 287 с.
5. Левітан К. М. Особистість педагога : становлення і розвиток. – [хрестоматія «Педагогічна творчість і майстерність» / Укл. Н. В. Гузій] / К. М. Левітан – К. : ІЗМН, 2000. – С. 50-57.
6. Леврінц М. І. Формування мотивації до професійної педагогічної діяльності майбутніх фахівців іноземних мов в Угорщині : автореф. дис. на здобуття

наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М. І. Леврінц. – Тернопіль, 2011. – 24 с.

7. Ломов Б. Ф. Методические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 348 с.

8. Осипова Т. Ю. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до педагогічного наставництва : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Тетяна Юріївна Осипова. – Одеса, 2016. – 501 с.

9. Петрусенко С. Ю. Педагогічні умови професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. Ю. Петрусенко. – Одеса, 2009. – 20 с.

10. Рогов Е. И. Личность учителя : теория и практика : [учеб. пособие для вузов] / Е. И. Рогов. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. – 509 с

11. Щуркова Н. Е. Практикум по педагогической технологии / Н. Е. Щуркова. – М. : Педагогическое общество России, 2001. – 250 с.

REFERENCES

1. Anikeeva, N. P. (1989). *Psikhologicheskii klimat v kollektive [Psychological climate in the team]*. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
2. Bevez, E. V. (2011). *Nastavnichestvo kak uslovie professionalnoy podgotovki bakalavrov pedagogicheskogo obrazovaniya [Mentoring as a condition for the professional training of bachelors of pedagogical education]*. *Srednee professionalnoe obrazovanie – Vocational education*, 9, 8-10 [in Russian].
3. Kazandzhyeva, M. S. *Profesiina pozitsiia suchasnoho pedahoha yak chynnyk humanistychnoi osvity [Professional position of modern teacher as a factor of humanistic education]*. Retrieved from: www.twirpx.com/file/1027169/ [in Ukrainian].
4. Kolominskiy, Ya. L. (2000). *Psikhologiya vzaimootnosheniy v malykh gruppakh [Psychology of relationships in small groups]*. Minsk : TetraSistems [in Russian].

5. Levitan, K. M. (2000). *Osobystist pedahoha : stanovlennia i rozvytok [Teacher's personality: formation and development]*. N. V. Huzhii (Ed). Kyiv: IZMN, (pp. 50-57) [in Ukrainian].

6. Levrints, M. I. (2011). *Formuvannya motyvatsii do profesiinoi pedahohichnoi diialnosti maibutnikh fakhivtsiv inozemnykh mov v Uhorshhyni [Formation of professional motivation for educational activity of future specialists of foreign languages in Hungary]*. Ternopil [in Ukrainian].

7. Lomov, B. F. (1984). *Metodicheskie i teoreticheskie problemy psikhologii [Methodological and theoretical issues of psychology]*. Moscow: Nauka [in Russian].

8. Osypova, T. Yu. (2016). *Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maibutnikh uchyteliv do pedahohichnoho nastavnytstva [Theoretical and Methodological Bases Aimed at Future Teachers' Training for Pedagogical Tutor Activities]*. Odesa [in Ukrainian].

9. Petrusenko, S. Yu. (2009). *Pedahohichni umovy profesiinoho stanovlennia molodykh uchyteliv u zahalnoosvitniomu navchalnomu zakladi [Pedagogical*

conditions of professional development of young teachers in secondary schools]. Odesa [in Ukrainian].

10. Rogov, E. I. (1996). *Lichnost uchitelia: teoriia i praktika [Personality of the teacher: theory and practice]*. Rostov-na-Donu : Feniks [in Russian].

11. Shchurkova, N. E. (2001). *Praktikum po pedagogicheskoi tekhnologii [Pedagogical Technology tutorial]*. Moscow: Pedagogicheskoe obshchestvo Rossii [in Russian].

Tetiana Osypova,

*Doctor of Pedagogy, professor, Department of Pedagogy,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,
26, Staroportofrankivska Str., Odessa, Ukraine*

MULTIPLICATIVE PROPERTY OF PEDAGOGICAL CONDITIONS CONTRIBUTING TO FUTURE TEACHERS' PROFESSIONAL DEVELOPMENT

The social, political and economic transformations taking place nowadays in Ukraine, its integration into the European educational space demand the reforming of the system of education in general and future teachers' professional training at higher educational institutions in particular in terms of the Bologna process, which provides the creation of appropriate pedagogical conditions that would facilitate their professional development. The research aims to determine the essence of future teachers' professional development and to check the efficiency of the implemented pedagogical conditions in this process. The professional development of a future teacher's personality is considered as a process of his/her immersion in professional activities, during which the role of the teacher is being assigned, his/her professional position is being formed and ways of self-realization in further educational activities are being determined. The following pedagogical conditions are believed to contribute to the professional development of future teachers: creating favorable socio-psychological climate in a student group, motivating future teachers to adopt their professional positions, providing pedagogical mentoring in the process of students' professional development. The professional position of a teacher is understood as an integrative feature of his/her personality, characterized by the awareness of the importance of pedagogical activities, necessary knowledge, abilities, and skills, as well as by the maturity of worldview, value orientations, and personal qualities. Pedagogical mentoring is defined as a system of subject-subject relationships based on the actualization of personal and professional experience by the mentor, his/her pedagogical support in the development of the spiritual and moral sphere of students, providing the creation of favorable conditions for students' self-actualization, self-realization, and self-development. According to the results of the survey conducted in four experimental groups of students, it was concluded that in the group where all the above mentioned pedagogical conditions were fulfilled, more positive changes in the professional development of the students were revealed, in contrast to the groups in which only one of the pedagogical conditions was implemented. This indicates the multiplicative property (the intersection, interaction, complementarity) of pedagogical conditions. Thus, the complex implementation of certain pedagogical conditions in the educational process of higher pedagogical educational institutions gives a multiplicative effect of their influence on the professional development of future professionals.

Keywords: professional development, future teachers, pedagogical conditions, multiplicative property, socio-psychological climate, professional position, pedagogical mentoring.

Submitted on April, 10, 2017